

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΤΕΚΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΕΚΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ
ΤΡΙΤΗ 8 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2020 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ-ΓΝΩΣΤΟ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

A1.α.

1. Λάθος
2. Σωστό
3. Λάθος
4. Λάθος
5. Λάθος
6. Σωστό

A1.β.

Τα αντιθετικά ζεύγη των έξεων που τονίζουν τους δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς είναι:

- «οἱ μὲν δίκαιοι ≠ οἱ δὲ ἄδικοι»
- «φοβεῖσθαι ≠ θαρρεῖν»
- «οἱ μὲν ἀνδρεῖοι ≠ οἱ δὲ δειλοὶ»
- «οἱ μὲν σώφρονες ≠ οἱ δ' ἀκόλαστοι»
- «οἱ μὲν πρᾶοι ≠ οἱ δ' ὀργίλοι»
- «οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐτωςὶ ≠ οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὐτωςὶ»
- «χαίρων ≠ ἀχθόμενος»
- «χαίρων ≠ λυπούμενος»

B1. Ο ρόλος των τριών αυτών λέξεων «Οὕτω δὴ καὶ» είναι εισαγωγικός στο νέο επιχείρημα του Αριστοτέλη. Συγκεκριμένα, το τροπικό επίρρημα «οὕτω», είναι ομοιωματικό προς τα προηγούμενα και δηλώνει αναλογική θεώρηση του θέματος που ακολουθεί. Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί δηλαδή σ' αυτή την ενότητα αναλογικό συλλογισμό: όπως για την εκμάθηση των τεχνών είναι απαραίτητος ο εθισμός σε κατάλληλες ενέργειες, έτσι και για την κατάκτηση των ηθικών αρετών έχει σημασία η επανάληψη ίδιων πράξεων («ὁμοίων ἐνεργειῶν»). Με τον συμπερασματικό σύνδεσμο «δὴ» ανακεφαλαιώνονται τα προηγούμενα, ενώ ο μεταβατικός σύνδεσμος «καὶ» εισάγει το νέο επιχείρημα. Ο Αριστοτέλης προβαίνει

στην παρουσίαση τριών παραδειγμάτων για να δείξει ότι, όπως και στις τέχνες, έτσι και στις αρετές η απόκτησή τους γίνεται με τον εθισμό και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Τα παραδείγματα αναφέρονται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι 1. συναλλάσσονται μεταξύ τους (κοινωνικές σχέσεις), 2. αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους και 3. διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους. Επίσης, παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι. Ειδικότερα, το πρώτο παράδειγμα *«πράττοντες γάρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»* αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και έχει την ευθύνη των πράξεων του.

Με το δεύτερο παράδειγμα *«πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί»* ο Αριστοτέλης δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Έτσι αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοούν τους κινδύνους, γίνονται ανδρείοι, αν όχι, δειλοί. Τέλος, το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει στις επιθυμίες και στα ανθρώπινα πάθη. *«Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως.»* Με αυτό ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις επιθυμίες και τις ορμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους, γίνονται συνετοί και πρᾶοι, αν όχι, ασύδοτοι και οξύθυμοι. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται τα τρία αυτά πεδία εκδήλωσης της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητά τους.

Με τη χρήση των ρηματικών τύπων που αναφέρονται σε πράξεις, *«γινόμεθα - γίνονται - πράττοντες - ἐθιζόμενοι»* δηλώνεται ενέργεια, ενώ ο ενεστώτας δηλώνει την επανάληψη. Έτσι, δίνεται η ευκαιρία στον Αριστοτέλη να αποδείξει τον βαθμιαίο τρόπο κατάκτησης της αρετής, καθώς και ότι και οι έξεις, όπως και οι αρετές, δεν υπάρχουν εκ φύσεως, αλλά είναι αποτελέσματα κάποιων ενεργειών.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο Αριστοτέλης δίνει κοινωνικό χαρακτήρα στην αρετή. Αυτό προκύπτει απ' το ότι τόσο η αρετή της δικαιοσύνης όσο και της σωφροσύνης και της πραότητας σχετίζονται με τις καθημερινές δραστηριότητες του ανθρώπου, αντανακλούν στον κοινωνικό περίγυρο και ρυθμίζουν τις διαπροσωπικές μας σχέσεις. Η κοινωνία είναι άλλωστε αυτή που θα κρίνει και θα αξιολογήσει ποια πράξη ή ποιος άνθρωπος είναι ηθικός.

B2. Στη φράση «*Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ*» διατυπώνεται το συμπέρασμα του συλλογισμού που διατυπώνει ο Αριστοτέλης. Τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν οδηγούν τον Αριστοτέλη στη διατύπωση του συμπεράσματός του, ότι η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα. Δεν αρκεί, λοιπόν, να κάνει κάποιος ηθικές πράξεις για να θεωρηθεί ότι έχει κατακτήσει τις ηθικές αρετές, αλλά και να βιώνει ευχάριστα συναισθήματα μέσα από αυτές. Αν οι πράξεις αυτές δεν προκαλούν χαρά αλλά είναι αποτέλεσμα επιβολής και καταναγκασμού και προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ηθικά ενάρετος αυτός που τις πράττει. Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, δεν αναφέρεται στον συνεχή εσωτερικό αγώνα που απαιτείται για την κατάκτηση των ηθικών αρετών, αλλά τονίζει ότι αυτές δημιουργούν ευχάριστα συναισθήματα στον ηθικό άνθρωπο. Η αρετή δηλαδή ρυθμίζει τα συναισθήματα της ηδονής και της λύπης στην ψυχή του ανθρώπου και θέτει μέτρο σε αυτά.

Σ' αυτό το σημείο, μάλιστα, με τη σύνδεση ηθικής και συναισθημάτων, διαφαίνονται και κάποια στοιχεία ψυχολογίας, της οποίας ο Αριστοτέλης έθεσε τις βάσεις και θεωρείται θεμελιωτής της. Η ηθική συνδέεται στενά με συναισθήματα και επιθυμίες (ενώ κάποιες θεωρίες τη σχετίζουν με το διανοητικό κυρίως μέρος του ανθρώπου). Την ίδια ιδέα, ότι δηλαδή *αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λῦπαι* επηρεάζουν αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών, τη συναντούμε και στον Πλάτωνα: «*νόμων δὲ περὶ διασκοπούμενων ἀνθρώπων ὀλίγου πᾶσά ἐστιν ἡ σκέψις περὶ τε τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἐν τε πόλεσιν καὶ ἐν ἰδίῳις ἔθεσιν*». Ο Αριστοτέλης όμως συστηματοποίησε περισσότερο από τον δάσκαλό του την εξέταση των συναισθημάτων, και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη, γενικά, αυστηρότητα από εκείνον. Στο σημείο «*διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα*», ο Αριστοτέλης αιτιολογεί το προηγούμενο συμπέρασμα. Αν συγκρίνουμε την αναφορά της ηδονής με εκείνη στην αρχή της ενότητας, γίνεται φανερό ότι πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ «καλών» και «κακών» ηδονών: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, ενώ οι δεύτερες έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Η παιδεία λοιπόν καθιστά τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει μεταξύ «καλών» και «κακών» ηδονών και να επιλέγει τις πρώτες. Εκτός λοιπόν από την ηδονή, τη χαρά δηλαδή και την ευχαρίστηση που προκαλούν οι πράξεις της αρετής, υπάρχει και η ηδονή που συνοδεύει συχνά και τις ευτελείς μας πράξεις. Στο συγκεκριμένο χρησιμοποιεί τον όρο «*ἡδονή*» με την αρνητική σημασία της. Σημαίνει, δηλαδή, την άμετρη επιθυμία, τον ακόρεστο πόθο. Όσοι έχουν διαμορφώσει κακές «*ἔξεις*» και, επομένως, δεν έχουν κατακτήσει τις ηθικές αρετές, πράττουν ευτελείς και ασήμαντες πράξεις, γιατί αυτές τους δημιουργούν ευχάριστα συναισθήματα. Αντίθετα, αποφεύγουν τις ηθικές πράξεις, για να αποφύγουν να βιώσουν δυσάρεστα συναισθήματα. Αυτή η ηδονή είναι μάλιστα και που μας παρασέρνει στο να τις πράττουμε – όπως υπάρχει και η λύπη, η στενοχώρια δηλαδή και η δυσαρέσκεια που συνοδεύει, επίσης συχνά, και τις όμορφες πράξεις και ενέργειές μας, κάτι που μας κάνει τελικά να τις αποφεύγουμε. Γι' αυτό και όταν κάποια στιγμή ο Αριστοτέλης θα φτάσει να συζητά (Ηθικά Νικομάχεια 1109 α30εξ.) τους πρακτικούς τρόπους με τους οποίους ο καθένας θα πρέπει να βοηθά τον εαυτό του να αποκτήσει την αρετή, δεν θα παραλείψει να τονίσει ότι το κάθε άτομο οφείλει να εξετάζει να δει προς τα πού είναι *εὐκατάφορον*, ποιες είναι δηλαδή οι φυσικές ροπές του, κάτι που θα το καταλάβει «*ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης τῆς γινομένης περὶ ἡμᾶς*», από την ευχαρίστηση δηλαδή και τη δυσαρέσκεια που συνοδεύουν τις πράξεις μας και τις ενέργειές μας. Γι' αυτό και θα συστήσει στη

συνέχεια να είμαστε στο μέγιστο δυνατό βαθμό προσεκτικοί σε ό,τι αφορά «τὸ ἡδὸν καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν».

B3.

- 1.δημιουργική
- 2.θεωρήθηκε υπεύθυνος
- 3.φύση της αρετής
- 4.σοφία-ανδρεία-σωφροσύνη
- 5.ευδαιμονία

B4.α.

Συναλλαγμάσι

«Ο Τραπεζικός Μεσολαβητής εξετάζει παράπονα που προέρχονται από ιδιώτες σχετικά με τραπεζικές **συναλλαγές** που δεν αφορούν την επαγγελματική τους δραστηριότητα..»

Σημείον

«Εξάλλου, όσον αφορά τον συντελεστή εμπορικότητας, συμβάλλει στην άνιση μεταχείριση των εμπόρων με καταστήματα σε μη εμπορικούς δρόμους έναντι αυτών που διαθέτουν επιχειρήσεις σε **σημεία** με αυξημένη εμπορική κίνηση.»

B5. Στο απόσπασμα «Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὸ δεῖ ἤχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν.» ο Αριστοτέλης διατυπώνει το συμπέρασμα ότι η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα. Δεν αρκεί, λοιπόν, να κάνει κάποιος ηθικές πράξεις για να θεωρηθεί ότι έχει κατακτήσει τις ηθικές αρετές, αλλά και να βιώνει ευχάριστα συναισθήματα μέσα από αυτές. Αν οι πράξεις αυτές δεν προκαλούν χαρά αλλά είναι αποτέλεσμα επιβολής και καταναγκασμού και προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ηθικά ενάρετος αυτός που τις πράττει. Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, δεν αναφέρεται στον συνεχή εσωτερικό αγώνα που απαιτείται για την κατάκτηση των ηθικών αρετών, αλλά τονίζει ότι αυτές δημιουργούν ευχάριστα συναισθήματα στον ηθικό άνθρωπο. Η αρετή δηλαδή ρυθμίζει τα συναισθήματα της ηδονής και της λύπης στην ψυχή του ανθρώπου και θέτει μέτρο σε αυτά. Συγκρίνοντας την αναφορά της ηδονής στο συμπέρασμα σε σχέση με την αρχή της ενότητας, γίνεται φανερό ότι πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ «καλών» και «κακών» ηδονών: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, ενώ οι δεύτερες έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα. Η

παιδεία λοιπόν καθιστά τον άνθρωπο ικανό να διακρίνει μεταξύ «καλών» και «κακών» ηδονών και να επιλέγει τις πρώτες.

Η πλατωνική διδασκαλία εκτίθεται στους *Νόμους* (653b - c). Τη διδασκαλία αυτή θυμήθηκε ο Αριστοτέλης, κάτι που δείχνει, φυσικά, τη μεγάλη τιμή που έτρεφε για αυτόν. Δεν δυσκολεύεται καθόλου να πει κανείς πως είναι, ίσως, ο πιο σημαντικός ορισμός της αγωγής – και είναι πολλοί, ως γνωστόν, οι ορισμοί που δοκιμάστηκαν ως σήμερα για την έννοια αυτή: «Η πιο σωστή παιδεία, η πιο σωστή αγωγή είναι αυτή που μας κάνει ικανούς να χαιρόμαστε με ό,τι αξίζει και να λυπούμαστε για ό,τι αξίζει» – και, φυσικά, οι μεγάλες ιδέες βρίσκονται στο στόμα ενός μεγάλου μάστορα του λόγου και την πιο δυνατή, την πιο επιγραμματική διατύπωση!

Ο Αριστοτέλης συμφωνεί με τον Πλάτωνα (στους *Νόμους*) και διατυπώνει και ο ίδιος τη θέση ότι στη διαμόρφωση των μόνιμων στοιχείων του χαρακτήρα μας σημαντικό ρόλο παίζει η ορθή αγωγή και ιδιαίτερα από πολύ μικρή ηλικία («εὐθύς ἐκ νέων»). Το ανθρώπινο περιβάλλον του παιδιού (γονείς και δάσκαλοι), οφείλει από νωρίς να επεμβαίνει, να καθοδηγεί, να του υποδεικνύει τις πράξεις για τις οποίες πρέπει να νιώθει ευχάριστα συναισθήματα και να το βοηθήσει να ασκηθεί σ' αυτές. Με την επιβράβευση των ηθικών πράξεων και την αποδοκιμασία των μη ηθικών πράξεων θα το βοηθήσει να επιδιώκει μόνο τις πρώτες, αφού μόνο αυτές θα του προσφέρουν τη χαρά της επιβράβευσης, συναίσθημα που προτιμά να αισθάνεται κάθε άνθρωπος. Ο φιλόσοφος επισημαίνει τον κεφαλαιώδους σημασίας ρόλο που έχει η παιδεία στη διάπλαση του ήθους του ανθρώπου, η οποία πρέπει να παρέχεται από μικρή ηλικία. Προσδιορίζει την έναρξη της παιδευτικής αγωγής στην πολύ μικρή ηλικία «εὐθύς ἐκ νέων», δείχνοντας μάλλον τη μεγάλη σημασία που έχει η επίδραση των φορέων αγωγής στον αδιαμόρφωτο ακόμη άνθρωπο. Έτσι, θα επέλθει ο εθισμός σε ενάρετες - ηθικές πράξεις, ο οποίος θα συνεχιστεί και σε μεγαλύτερες ηλικίες, μέχρι να διαμορφωθούν τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα.

Ο Πλάτωνας, συγκεκριμένα στο απόσπασμα του Πρωταγόρα διατυπώνει την άποψη ότι πρέπει «από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νοθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή». Ο Πλάτωνας υποστηρίζει τη σημαντικότητα της διαπαιδαγώγησης από μικρή ηλικία από τους φορείς αγωγής της εποχής, δηλαδή την παραμάνα, τη μητέρα, τον παιδαγωγό αλλά και τον πατέρα («Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί τι του λένε,...και ο ίδιος ο πατέρας του...»). Συγκεκριμένα, ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί την παρομοίωση με τον δέντρο που λυγίζει προκειμένου να παρουσιάσει με έμφαση και την ανάγκη της καθοδήγησης και του σωφρονισμού («Κι όταν ακούει με τη θέληση του, πάει καλά. Έαν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματά του το «ισιώνουν», σαν δέντρο που λυγίζει και δέρνει.»).

Η βασικότερη ομοιότητα μεταξύ των αποσπασμάτων του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα εντοπίζεται, λοιπόν, στην ανάγκη διαπαιδαγώγησης από μικρή ηλικία. Μέσα από την πρώιμη καθοδήγηση και επιβράβευση του παιδιού από το ανθρώπινο περιβάλλον του θα μπορέσει να βιώσει ευχάριστα συναισθήματα και θα εθιστεί σε πράξεις αρετής. Έτσι, θα διαμορφωθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για να επιδράσουν οι κατάλληλοι φορείς και τα κατάλληλα συναισθήματα στον αδιαμόρφωτο, ακόμα χαρακτήρα του παιδιού.